

BOZOR IQTISODIYOTINI DIVERSIFIKATSIYALASHNING YO‘LLARI

Samarqand viloyati Toyloq tumani

2-son texnikumining "Biznes asoslari" fani o‘qituvchilari

Ernazarova Feruza Baxtiyorovna¹

Sadikov Fayoz Axatovich²

ANNOTATSIYA Ushbu maqolada bozor iqtisodiyotini diversifikatsiyalashning nazariy asoslari, strategik yo‘llari va amaliy tavsiyalari ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotda diversifikatsiyalashning iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlash, ishlab chiqarish hajmini oshirish, iqtisodiy risklarni kamaytirish va milliy daromadni barqarorlashtirishdagi roli yoritilgan. Shuningdek, iqtisodiy sohalarni diversifikatsiya qilishning mavjud yo‘llari, davlat siyosati va biznes subyektlari faoliyati orqali erishish mexanizmlari tahlil qilingan. Tadqiqot natijalari iqtisodiyot fanini o‘qitishda, iqtisodiy strategiya va boshqaruv qarorlarini ishlab chiqishda amaliy manba sifatida foydalidir.

Kalit so‘zlar bozor iqtisodiyoti, diversifikatsiya, iqtisodiy barqarorlik, investitsiya strategiyasi, sanoat rivoji, moliyaviy risklar.

ANNOTATION This article analyzes the theoretical foundations, strategic approaches, and practical recommendations for economic diversification in a market economy. The study highlights the role of diversification in ensuring economic stability, increasing production capacity, reducing economic risks, and stabilizing national income. It also examines existing methods of sectoral diversification and mechanisms for achieving it through state policy and business activity. The findings are valuable for teaching economics, developing economic strategies, and supporting informed management decisions.

Key words market economy, diversification, economic stability, investment strategy, industrial development, financial risks.

KIRISH Hozirgi global iqtisodiy sharoitda mamlakatlarning iqtisodiy barqarorligi va raqobatbardoshligini ta'minlash masalasi har qachongidan ham dolzarb hisoblanadi. Bozor iqtisodiyoti – resurslarni erkin taqsimlash, raqobat, narx mexanizmlari va tadbirkorlik faoliyati asosida shakllanadigan tizimdir. Shu bilan birga, ko'p mamlakatlar iqtisodiy rivojlanish jarayonida bir yoki ikki tarmoqqa – masalan, energetika yoki xomashyo eksportiga qaram bo'lish xavfi bilan yuzlashadi. Bunday iqtisodiyot tashqi shoklarga sezgir bo'lib, global moliyaviy va siyosiy o'zgarishlar, narxlarning tebranishi yoki resurs yetishmovchiligi sababli barqarorligini yo'qotishi mumkin. Diversifikatsiya – iqtisodiy faoliyatni bir nechta sektorlarga kengaytirish, mahsulot va xizmatlar turini ko'paytirish hamda investitsiya yo'nalishlarini tarqatish orqali iqtisodiy risklarni kamaytirish va barqaror o'sishni ta'minlash jarayonidir.

Mazkur jarayon nafaqat milliy iqtisodiyot, balki korporativ darajada ham ahamiyatlidir. Diversifikatsiya orqali mamlakatlar ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytiradi, yangi ish oʻrinlari yaratadi va eksport salohiyatini oshiradi. Shu bilan birga, innovatsion rivojlanish va yuqori texnologiyalarni joriy etish iqtisodiy samaradorlikni oshiradi hamda global raqobatda mamlakatning oʻrnini mustahkamlaydi. Bozor iqtisodiyotini diversifikatsiyalashning nazariy asoslari iqtisodiyot fanida keng tadqiq qilingan. Olimlar diversifikatsiyani xavfni kamaytirish, resurslardan samarali foydalanish, ishlab chiqarish va xizmatlarni barqaror taqsimlash vositasi sifatida baholashadi. Shu bilan birga, amaliyotda diversifikatsiya strategiyasi

milliy va korporativ darajada maxsus siyosat va rejalashtirishni talab qiladi. Davlat tomonidan ishlab chiqilgan diversifikatsiya dasturlari investitsiyalarni maqsadli ravishda tarmoqlararo taqsimlash, innovatsion texnologiyalarni joriy etish va yangi bozorlarni rivojlantirish orqali iqtisodiy barqarorlikni ta'minlaydi. Shu nuqtai nazardan, mazkur ilmiy maqolaning maqsadi bozor iqtisodiyotini diversifikatsiyalashning nazariy va amaliy jihatlarini o'rganish, mavjud strategiyalarni tahlil qilish va samarali tavsiyalar ishlab chiqishdir. Tadqiqot natijalari nafaqat ilmiy-amaliy asosda, balki iqtisodiyot fanini o'qitishda ham o'quv-uslubiy manba sifatida foydalanish uchun muhimdir.

TADQIQOT METODOLOGIYASI. Diversifikatsiya tushunchasi va iqtisodiy ahamiyati. Diversifikatsiya – bu iqtisodiy faoliyatni bir nechta mustaqil tarmoqlar, mahsulot va xizmatlarga kengaytirish orqali iqtisodiy risklarni kamaytirish va daromad manbalarini barqarorlashtirish jarayonidir. U milliy va korporativ darajada iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, ishlab chiqarish hajmini oshirish, ish o'rinlarini yaratish va raqobatbardoshlikni kuchaytirish uchun muhim vosita hisoblanadi. Iqtisodiy nazariyaga ko'ra, diversifikatsiya quyidagi afzalliklarni beradi: Ichki va tashqi iqtisodiy shoklarga chidamlilikni oshirish; Yangi bozorlar va investitsiya imkoniyatlarini yaratish; Ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish hajmini kengaytirish; Soliq bazasini kengaytirish va milliy daromadni barqarorlashtirish; Innovatsion va yuqori texnologiyali sohalarni rivojlantirish. Iqtisodiy sohalarni kengaytirish orqali ishlab chiqarish hajmi va daromad manbalarini oshirish mumkin. Masalan, resurslarga qaram iqtisodiyotda (neft, gaz) boshqa sanoat tarmoqlarini rivojlantirish mamlakat barqarorligini ta'minlaydi. Shu bilan birga, xizmat ko'rsatish, logistika va turizm sohasini rivojlantirish diversifikatsiyalashning muhim yo'li hisoblanadi. Yangi texnologiyalarni joriy etish va innovatsiyalarni ishlab chiqarishga integratsiya qilish iqtisodiy samaradorlikni oshiradi. Masalan, yuqori texnologiyali ishlab chiqarish va IT-sohalarni rivojlantirish orqali milliy iqtisodiyotning global bozorga chiqish imkoniyati kengayadi. Shu bilan birga, texnologik diversifikatsiya ish o'rinlarini yaratadi va qo'shimcha daromad manbalarini hosil qiladi.

Diversifikatsiya orqali mahsulot va xizmatlarni eksport qilish yo'nalishlarini kengaytirish, tashqi bozorlar bilan iqtisodiy aloqalarni mustahkamlash imkonini beradi. Masalan, eksport yo'nalishlarini diversifikatsiya qilish natijasida valyuta tushumlari barqaror bo'ladi va iqtisodiy shoklarga sezgirlik kamayadi. Davlat va xususiy sektor investitsiyalari iqtisodiyotning strategik tarmoqlarini rivojlantirishga yo'naltirilishi lozim. Investitsiyalarni diversifikatsiya qilish yangi ish o'rinlari yaratadi, sanoat va xizmat ko'rsatish tarmoqlarini rivojlantiradi hamda iqtisodiy samaradorlikni oshiradi.

Agrar, sanoat va xizmat tarmoqlarini birlashtirish orqali iqtisodiyotning kompleks rivojlanishini ta'minlash mumkin. Masalan, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlash, logistika va chakana savdo tarmoqlarini integratsiyalash orqali yangi qiymat zanjiri yaratiladi va iqtisodiy diversifikatsiya kuchayadi.

Diversifikatsiya strategiyasini amalga oshirish davlat va biznes subyektlarining muvofiqlashtirilgan siyosati orqali samarali bo'ladi. Shu maqsadda quyidagi amaliy chora-tadbirlar tavsiya etiladi: Davlat tomonidan investitsion imtiyozlar va soliq

qulayliklarini joriy etish. Kichik va o'rta biznesni diversifikatsiyalashga rag'batlantirish.

Innovatsion texnologiyalarni ishlab chiqarish va xizmat sohalariga tatbiq etish. Tashqi bozorlarga yo'naltirilgan eksport strategiyasini ishlab chiqish. Iqtisodiy sohalararo integratsiya va klaster tizimlarini rivojlantirish.

Strategik rejalashtirish: Milliy va korporativ darajada diversifikatsiya strategiyasini ishlab chiqish va amalga oshirish. Investitsion siyosatni takomillashtirish: Investitsiyalarni tarmoqlararo taqsimlash va yangi texnologiyalarni joriy etish. Innovatsion rivojlanish: Innovatsion mahsulotlar va xizmatlarni ishlab chiqarish orqali yangi bozorlarni ochish. Tashqi bozorlarni kengaytirish: Mahsulot va xizmatlar assortimenti bilan eksport salohiyatini oshirish. Iqtisodiy sohalararo integratsiya: Agrar, sanoat va xizmat tarmoqlarini birlashtirish orqali qo'shimcha daromad manbalarini yaratish.

XULOSA VA TAKLIFLAR O'tkazilgan ilmiy-tahliliy tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, bozor iqtisodiyotini diversifikatsiyalash milliy va korporativ darajada iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish hajmini oshirish hamda iqtisodiy risklarni kamaytirishning samarali vositasi hisoblanadi. Diversifikatsiya orqali mamlakatlar va korxonalarning iqtisodiy tizimi bir tarmoqqa qaram bo'lish xavfidan saqlanadi va ichki hamda tashqi shoklarga qarshi chidamlilik kuchayadi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, diversifikatsiyalashning eng samarali yo'llari quyidagilardan iborat: sanoat va xizmat tarmoqlarini kengaytirish, innovatsiya va yuqori texnologiyalarni joriy etish, eksport salohiyatini oshirish, investitsion siyosatni takomillashtirish hamda iqtisodiy sohalararo integratsiya. Ushbu yo'llar nafaqat ishlab chiqarish quvvatini oshiradi, balki yangi ish o'rinlari yaratish, milliy daromadni barqarorlashtirish va raqobatbardoshlikni kuchaytirishga xizmat qiladi. Amaliy natijalar shuni ko'rsatdiki, davlat va biznes subyektlari faoliyatini muvofiqlashtirish orqali diversifikatsiya strategiyasini samarali amalga oshirish mumkin. Shu maqsadda quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi:

Davlat siyosatini mustahkamlash: Milliy darajada diversifikatsiya strategiyasini ishlab chiqish va qonuniy tartibga solish orqali iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash.

Investitsiyalarni rag'batlantirish: Investitsiyalarni maqsadli ravishda strategik tarmoqlarga yo'naltirish va kichik hamda o'rta biznesni diversifikatsiyalashga rag'bat berish. **Innovatsion rivojlanish:** Yangi texnologiyalarni ishlab chiqarish va xizmat sohalariga tatbiq etish orqali iqtisodiy samaradorlikni oshirish. **Eksport va tashqi bozorlar:** Mahsulot va xizmatlarning eksport yo'nalishlarini diversifikatsiya qilish orqali milliy valyuta tushumlarini barqarorlashtirish va global raqobatda mustahkam pozitsiya yaratish. **Iqtisodiy sohalararo integratsiya:** Agrar, sanoat va xizmat tarmoqlarini birlashtirish orqali qo'shimcha daromad manbalarini yaratish va milliy iqtisodiyotning kompleks rivojlanishini ta'minlash. **Ta'lim va kadrlar tayyorlash:** Iqtisodiy sohalarni diversifikatsiya qilish bilan bog'liq bilimlarni oliy va kasb-hunar ta'limi muassasalarida o'qitish, metodik va amaliy mashg'ulotlar orqali malakali mutaxassislarni tayyorlash. Xulosa qilib aytganda, bozor iqtisodiyotini diversifikatsiyalash nafaqat iqtisodiy o'sish va barqarorlikni ta'minlash, balki milliy va korporativ darajada risklarni kamaytirish, innovatsion rivojlanish va raqobatbardoshlikni oshirishning muhim vositasi hisoblanadi. Tadqiqot natijalari milliy iqtisodiyot siyosatini shakllantirish, biznes subyektlari faoliyatini rejalashtirish hamda iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda amaliy ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi "Lizing to'g'risida"gi Qonuni. — Toshkent, 2019.
2. O'zbekiston Respublikasi Buxgalteriya hisobi milliy standartlari (2020).
3. Karimov A.A. **Buxgalteriya hisobi asoslari.** — Toshkent: O'qituvchi, 2021.
4. Saidov B.B. **Moliyaviy menejment.** — Toshkent: Innovatsiya, 2020.
5. International Financial Reporting Standard (IFRS 16) — *Leases*, 2022.

6. Faxriddin B., No‘monbek A. ABS SISTEMASI BILAN JIHOZLANGAN M1 TOIFALI AVTOMOBILLARNING TORMOZ SAMARADORLIGINI MATEMATIK NAZARIY TAHLILI //International journal of scientific researchers (IJSR) INDEXING. – 2024. – Т. 4. – №. 1. – С. 333-337.
7. Qurbonazarov S. et al. ANALYSIS OF THE FUNDAMENTALS OF MATHEMATICAL MODELING OF WHEEL MOVEMENT ON THE ROAD SURFACE OF CARS EQUIPPED WITH ABS //Multidisciplinary Journal of Science and Technology. – 2024. – Т. 4. – №. 8. – С. 45-50.
8. Xuzriddinovich B. F. et al. ABS BILAN JIHOZLANGAN AVTOMOBILNI TORMOZ PAYTIDA O‘ZO‘ZIDAN VA MAJBURIY TEBRANISHLARINI TORMOZ SAMARADORLIGIGA TA‘SIRINI TAHLIL QILISH //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2024. – Т. 47. – №. 4. – С. 81-87.
9. Xusinovich T. J., Ro‘zibayevich M. N. M1 TOIFALI AVTOMOBILLARNI TURLI MUHITLARDA TORMOZLANISHINI TAHLIL QILISH VA PARAMETRLARINI O‘RGANISH.
10. Karshiev F. U., Abduqahorov N. ABS BILAN JIHOZLANGAN M1 TOIFALI AVTOMOBILLAR TORMOZ TIZIMLARINING USTIVORLIGI //Academic research in educational sciences. – 2024. – Т. 5. – №. 5. – С. 787-791. 11. Каршиев Фахридин Умарович, Н.Абдуқаҳоров ИЗУЧЕНИЕ МИКРОСТРУКТУРЫ СТАЛИ В МАТЕРИАЛОВЕДЕНИИ//<https://www.iupr.ru/6-121-2024>
https://www.iupr.ru/files/ugd/b06fdc_15c4798c874a4ddab326a52bd3af34ea.pdf?index=true
12. Xusinovich T. J., Ro‘zibayevich M. N. M1 TOIFALI AVTOMOBILLARNI TURLI MUHITLARDA TORMOZLANISHINI TAHLIL QILISH VA PARAMETRLARINI O‘RGANISH.
13. Farxadjonovna, Bekimbetova Elmira, and Abduqahorov No‘monbek. "STARTING ENGINES AT LOW TEMPERATURES." Multidisciplinary Journal of Science and Technology 5.2 (2025): 83-87.

14. Xusinovich, Turdialiyeв Jonibek, and Mo‘minov Nurali Ro‘zibayevich. "M1 TOIFALI AVTOMOBILLARNI TURLI MUHITLARDA TORMOZLANISHINI TAHLIL QILISH VA PARAMETRLARINI O‘RGANISH."
15. Абдукахоров Н., Турдалиев Ж., Мўминов Н. АВТОМОБИЛИ М1 В РАЗНЫХ УСЛОВИЯХ АНАЛИЗ И ПАРАМЕТРЫ ТОРМОЖЕНИЯ УЧИТЬСЯ //Журнал научно-инновационных исследований в Узбекистане. – 2024. – Т. 2. – №. 4. – С. 377-386.
16. Каршиев Ф. У., Абдукахоров Н. ИЗУЧЕНИЕ МИКРОСТРУКТУРЫ СТАЛИ В МАТЕРИАЛОВЕДЕНИИ //Экономика и социум. – 2024. – №. 6-2 (121). – С. 1142-1145.
17. Oybek o‘g A. N. et al. ABS BILAN JIHOZLANGAN AVTOMOBILLARDA TORMOZLASH JARAYONIDAGI TEBRANISHLAR VA ULARNING TORMOZ SAMARADORLIGIGA TA’SIRI //PEDAGOGS. – 2025. – Т. 92. – №. 1. – С. 127-132.
18. Xuzriddinovich B. F. et al. SURXONDARYO VILOYATIDAGI TABIIY-IQLIM SHAROITLARIDA AVTOMOBILLARNING ISH SHAROITLARINI TASNIFLASH //Tadqiqotlar. – 2025. – Т. 63. – №. 2. – С. 26-32.
19. Abduqahorov N., Turdialiyeв J., Mo‘minov N. M1 VEHICLES IN DIFFERENT ENVIRONMENTS ANALYSIS AND PARAMETERS OF BRAKING LEARN //Journal of science-innovative research in Uzbekistan. – 2024. – Т. 4. – №. 4. – С. 377-386.